

MÓW
PANIE

A kiedy się zbliżył i zobaczył miasto, zapłakał nad nim i powiedział: „Gdybyś i ty poznało w tym dniu to, co jest dla twego pokaju, lecz jest teraz zakryte przed twoimi oczyma! Przyjdą dla ciebie dni, kiedy to nieprzyjaciele twoi otoczą cię wałem i oblegną cię, i ścisną zewsząd, i na ziemię powalą ciebie i twoich synów, którzy w tobie są. I nie zostawią w tobie kamienia na kamieniu, dlatego żeś nie rozpoznało czasu nawiedzenia twego”.

Łk 19, 41-44

41. Normy życia społecznego

1. CELE LEKCJI – WYMAGANIA OGÓLNE

- ukazanie różnorodności norm życia społecznego, a w szczególności praw i obowiązków przysługujących każdemu człowiekowi,
- kształtowanie postawy wdzięczności i odpowiedzialności za świat.

2. TREŚCI NAUCZANIA – WYMAGANIA SZCZEGÓŁOWE

uczeń:

- po lekcji wymienia główne prawa i obowiązki człowieka,
- charakteryzuje podstawowe zasady społeczne,
- swoimi słowami argumentuje potrzebę życia według zasad społecznych.

3. POJĘCIA, POSTACI

- normy społeczne,
- prawa człowieka,
- dobro wspólne,
- solidarność,
- sprawiedliwość,
- pomocniczość.

4. WARTOŚCI

- dobro wspólne,
- miłość społeczna.

5. SCHEMAT LEKCJI

- prawa i obowiązki w różnych społecznościach,
- prawa człowieka,
- zasady społeczne według nauczania Kościoła.

6. PROPOZYCJA REALIZACJI

Wprowadzenie

Metoda – rozmowa kierowana. Nauczyciel wprowadza uczniów w temat, zapisuje na tablicy hasło CZŁOWIEK i umieszcza zdjęcie człowieka. Następnie zadaje pytanie: jaka jest natura człowieka? Uczniowie powinni dojść do stwierdzenia, że człowiek ma naturę społeczną.

Rozwinięcie tematu

Metoda – praca z formularzem. Nauczyciel dzieli klasę na sześć grup; każdej rozdaje formularze, w których wpisują ogólne zasady życia w różnych społecznościach: rodzinie, szkole, nieformalnej grupie młodzieżowej, grupie przyjaciół, gangu przestępców oraz wpisują skrótowe zasady ruchu drogowego (załącznik 1). Po wykonanym ćwiczeniu przedstawiciele grup wymieniają prawa i obowiązki obowiązujące w różnych społecznościach; wybrany uczeń zapisuje je w dwóch kolumnach na tablicy. Podsumowanie – nauczyciel zadaje pytanie: dlaczego i w jakim celu istnieją zasady i normy w świecie?

Uczniowie powinni wyróżnić podstawowe cele istnienia prawa: regulowanie stosunków międzyludzkich, łatwiejsze życie, porządek społeczny itp. Nauczyciel zwraca uwagę na podobieństwa niektórych zasad i na konieczność istnienia zasad w społeczeństwie. Podkreśla również, że obok praw, zawsze powinny istnieć obowiązki (zob. podręcznik encyklika *Pacem in Terris* Jana XXIII).

Metoda – burza mózgów. Nauczyciel zadaje pytanie: jakie prawa przysługują każdej osobie? Najpierw uczniowie samodzielnie odpowiadają, następnie nauczyciel uzupełnia katalog praw człowieka na podstawie encykliki *Divini redemptoris* Piusa XI (zob. podręcznik). Odpowiedzi są zapisywane na tablicy i w zeszytach.

Metoda – praca z tekstem. Nauczyciel rozdaje uczniom teksty zasad społecznych zawartych w Ewangelii – przynajmniej jeden na ławkę (załącznik 2). Uczniowie odczytują głośno teksty i próbują wyznajdywać i nazywać zasady społeczne, ukryte w Ewangelii. Są to zasady: pomocniczości, dobra wspólnego, sprawiedliwości i solidarności. Zasady są zapisywane na tablicy. Nauczyciel omawia te zasady (zob. podręcznik).

Zakończenie

Nauczyciel przypomina poszczególne zasady.

Notatka

Samodzielna charakterystyka wybranej zasady społecznej i jej praktycznego zastosowania. Notatka powstaje w trakcie lekcji.

Korelacja z edukacją szkolną

- 1) wiedza o społeczeństwie – zasady społeczne,
- 2) język polski – opisy w literaturze respektowania bądź lekceważenia zasad i praw społecznych.

7. INNE MOŻLIWOŚCI REALIZACJI

Lekcję można rozpocząć od obejrzenia filmu *Spółczesność* z serii „Głupi mądry film”. Dostęp na DVD lub na stronie <http://www.youtube.com/watch?v=jrvP2lTYKGg>

Po projekcji następuje omówienie niezbędnych czynników, jakie są potrzebne w społeczeństwie.

8. ALTERNATYWNE TEKSTY DO WYKORZYSTANIA NA LEKCJI

PRZECZYTAJ

Zasady społeczne

Pogłębiona analiza dokumentów nauczania społecznego Kościoła prowadzi do wniosku, że zasady społeczne stanowią istotny element korpusu doktrynalnego, głoszonego przez Urząd Nauczycielski Kościoła. Encykliki społeczne papieży z końca XIX i pierwszej połowy XX wieku bardziej jednak akcentowały rozwiązania modelowe kwestii społecznej niż same zasady. Począwszy od encyklik *Mater et Magistra* i *Pacem in terris* papieża Jana XXIII, w nauczaniu społecznym Kościoła zwraca się uwagę nie na rozwiązania modelowe, lecz na zasady społeczne.

Nauczanie społeczne Kościoła ma zasadniczo charakter okazjonalny. Tym tłumaczy się także fakt, zróżnicowanego eksponowania w dokumentach kościelnych zasad społecznych. Władysław Piwowski pisze w tym kontekście o rozwojowym charakterze tych zasad. Według tego autora, można wyróżnić trzy sposoby rozumienia rozwojowości zasad społecznych. W pierwszym znaczeniu chodzi o rozwojowość, w sensie akcentowania pewnych

zasad w określonych warunkach historycznych. Tak na przykład Leon XIII, w czasach szerzącego się indywidualizmu społecznego i liberalizmu gospodarczego, akcentował szczególnie zasadę dobra wspólnego. Natomiast Pius XI w epoce rozwijających się systemów totalitarnych eksponował zwłaszcza zasadę pomocniczości.

W drugim znaczeniu, rozwojowość pojmowana jest jako pogłębianie wiedzy w zakresie treści i funkcji zasad społecznych. Przykładem jest tutaj zasada pomocniczości występująca już w nauczaniu papieża Leona XIII, ale wyraźnie sformułowana dopiero przez Piusa XI w encyklice *Quadragesimo anno*. Następni papieże zwrócili uwagę na inne aspekty tej zasady, pogłębiając przez to jej rozumienie.

W trzecim znaczeniu, rozwojowość oznacza aplikację zasad społecznych do zmiennych przejawów życia społecznego. Taką formą aplikacji są prawa człowieka rozumiane jako część zasady pomocniczości. Zasada ta została po raz pierwszy wyraźnie sformułowana przez papieża Jana Pawła II w encyklice *Redemptor hominis*, choć występowała we wcześniejszych dokumentach Kościoła.

Rozwijane i pogłębiane w ten sposób zasady społeczne, nie doczekały się jak dotąd ściśle określonej definicji ze strony Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Natomiast wśród teologów można znaleźć wiele prób zdefiniowania treści i funkcji zasad społecznych. Według Jana Kruciny, zasady społeczne są nakazem rozumu praktycznego, który ustanawia zbiorową wartość i nakłada ją ludziom do wspólnej realizacji w społeczeństwie.

Inny punkt wyjścia w tworzeniu koncepcji życia społecznego przyjmuje Władysław Piwowarski. Według niego, w pojęciu zasady społecznej mieści się nakaz rozumu do tworzenia wartości wspólnych jako środków do realizacji celów osobowych. Definicja ta wyraźniej eksponuje personalistyczny cel tworzenia zasad społecznych. Obie powyższe definicje próbuje łączyć Czesław Strzeszewski. Zasady społeczne są dla tego autora zasadami bytu i działania społecznego. Zasady społeczne są nakazami rozumu praktycznego, dotyczącymi tworzenia wartości wspólnych jako środków do realizacji zarówno celów osobowych, jak i wspólnotowych.

Konieczność formułowania zasad społecznych wynika z natury społecznej człowieka. Osoba ludzka z natury jest istotą społeczną. Człowiek nie może się realizować bez odniesienia do innych ludzi. Naturalnym miejscem jego rozwoju jest społeczeństwo. Dlatego zasady społeczne uważane są za część prawa naturalnego. Należą one do trzeciej grupy zasad pierwszych (prima principia). Są to zasady najbardziej powszechne, dotyczące życia specyficznie ludzkiego, w tym także życia społecznego.

Niektóre z zasad społecznych mają swoje odpowiedniki pośród cnót społecznych. Dotyczy to na przykład cnoty solidarności, sprawiedliwości i miłości. Nie każda jednak cnota społeczna ma swój odpowiednik w zasadzie społecznej. Istnieją takie cnoty osobowe, jak np. odwaga cywilna lub wspaniałomyślność, które – choć mają wielkie znaczenie dla moralności społecznej – nie stanowią jednak zasad społecznej. Te ostatnie zaś (np. zasada pomocniczości czy demokracji), nie zawsze są osobowymi cnotami moralnymi.

Z etycznym charakterem zasad społecznych ściśle wiąże się ich prawna natura. Wynika ona z czynnika powinnościowego, który wymaga istnienia w społeczeństwie norm prawnych. Dzięki nim zasady społeczne uzyskują konieczną sankcję publiczno-prawną.

Grzegorz Kulik, *Zasady społeczne* [w:] Gower.pl

[dostęp 17 czerwca 2013], dostępny w Internecie: http://www.kns.gower.pl/filozofia/zasady_spoleczne.htm,

Katolicka nauka społeczna – czym jest?

Do rangi banalnego stwierdzenia urosło powiedzenie, że „nikt nie jest samotną wyspą”. Istotnie, człowiek rodzi się, żyje i umiera wśród innych ludzi – jest istotą społeczną. Dorasta, pracuje i wypoczywa, a komunikując się z innymi – tworzy relacje społeczne. Organizuje i porządkuje swój świat: zakłada rodzinę, dobiera sobie przyjaciół, staje się członkiem różnych formalnych bądź nieformalnych grup: wraz z innymi jest mieszkańcem tego samego osiedla albo członkiem tej samej partii politycznej. Wraz z innymi, podobnymi sobie, przeżywa radości sukcesów i gorycz zawodów, dąży do podobnych celów. Żyje i zbawia się wraz z innymi, w takich, a nie innych warunkach i okolicznościach,

w ziemskiej rzeczywistości społecznej, której, niestety, daleko do ideału. Jest ona dana, jej zastany kształt nie zależy od woli człowieka. Jednocześnie jest jednak zadana. Stanowi wezwanie do współdziałania w dziele stworzenia poprzez wypełnianie woli Boga, który nakazał „czynić sobie ziemię poddaną”.

Rzeczywistość społeczna jest trudna i fascynująca zarazem. Często przestaje być środkiem prowadzącym do zbawienia i staje się celem samym w sobie. Człowiek zapomina wówczas o swoim powołaniu do wieczności. Osobiste lub grupowe relacje z innymi pociągają za sobą nieporozumienia i konflikty, rodzą niesprawiedliwość i narażają na szwank godność człowieka. Każda z tych sytuacji sprawia, że zamiast wspomagać się nawzajem w dążeniu do ostatecznego celu człowieka i tworzyć dobro wspólne, bezcenny czas jest marnotrawiony na niesnaski i zachowania egoistyczne. Przybierają one czasem rozmiary tragedii – wojen, wyzysku jednych przez drugich, braku szacunku dla najstarszych, poniżania moralnego i materialnego... Stają się kwestią społeczną.

Chrześcijanie od samego zarania Kościoła musieli zająć stanowisko wobec środowiska, w którym żyli, i w którym rozprzestrzeniała się Ewangelia. W świetle wiary i chrześcijańskich zasad, ocenić musieli swój stosunek do władzy państwowej i do posiadanych dóbr, do niewolnictwa i do pracy, do wojen, na które byli zaciągani, i do pokoju... Kościół, który „nie jest z tego świata”, ale jest w tym świecie, zaczął więc, najpierw okazjonalnie, a od połowy XIX wieku systematycznie zastanawiać się nad tymi problemami. Tak narodziła się uporządkowana refleksja zajmująca się rzeczywistością społeczną, miejscem i rolą chrześcijan w zmienianiu oblicza tego świata: katolicka nauka społeczna.

Skierowana do wszystkich ludzi dobrej woli, stawia sobie trzy zadania: określa i przypomina z punktu widzenia chrześcijańskiego i ludzkiego podstawowe zasady, które rządzą życiem społecznym; oferuje kryteria oceny rzeczywistości społecznej oraz wskazuje na sposoby działania, mające na celu naprawę złych struktur i relacji. Jej metodę można więc uprościć do tego, by po chrześcijańsku widzieć, oceniać, działać w rzeczywistości społecznej.

Papież Jan XXIII twierdził, że światłem katolickiej nauki społecznej jest prawda, celem sprawiedliwość, a główną siłą miłość. Poznając i żyjąc według jej wskazań, chrześcijanin powołany jest do rozszerzania Dobrej Nowiny o zbawieniu (ewangelizacja) i sprawiania, że oblicze świata staje się coraz bardziej ludzkie (humanizacja rzeczywistości ziemskich).

Ks. Arkadiusz Wuwer, *Katolicka nauka społeczna – czym jest?* [w:] Opoka.pl

[dostęp 22 lipca 2013], dostępny w Internecie:

http://www.opoka.org.pl/biblioteka/II/K/czym_jest_kns.html

W załącznikach (na CD) do Poradnika Metodycznego znajduje się tabela z zestawieniem wszystkich społecznych encyklik Kościoła.

42. Czy w demokracji można szukać prawdy?

1. CELE LEKCJI – WYMAGANIA OGÓLNE

- zapoznanie uczniów z rzeczywistością i prawdą o demokracji,
- ukazanie właściwego ujęcia demokracji jako ustroju.

2. TREŚCI NAUCZANIA – WYMAGANIA SZCZEGÓŁOWE

uczeń:

- samodzielnie definiuje system demokratyczny,
- na podstawie lekcji wymienia główne wypowiedzi z nauczania Kościoła o demokracji,
- wyjaśnia, jakie są konieczne czynniki do uznania demokracji za system, z punktu widzenia nauki społecznej Kościoła,
- swoimi słowami argumentuje potrzebę zaangażowania chrześcijan w życie społeczne i polityczne.

3. POJĘCIA, POSTACI

- demokracja,
- totalitaryzm,
- prawa człowieka,
- prawda.

41. Normy życia społecznego

Załącznik 1

Grupa I

Wypisz zasady, jakie mogą obowiązywać w danej społeczności:

RODZINA

Grupa II

Wypisz zasady, jakie mogą obowiązywać w danej społeczności:

SZKOŁA

Grupa III

Wypisz zasady, jakie mogą obowiązywać w danej społeczności:

NIEFORMALNA GRUPA MŁODZIEŻOWA

Grupa IV

Wypisz zasady, jakie obowiązują w danej społeczności:

UCZESTNICY RUCHU DROGOWEGO

Grupa V

Wypisz zasady, jakie mogą obowiązywać w danej społeczności.

PRZYJACIELE

Grupa VI

Wypisz zasady, jakie mogą obowiązywać w danej społeczności:

GANG/MAFIA

Załącznik 2

Teksty źródłowe dotyczące norm życia społecznego

Wszystko więc, co byście chcieli, żeby wam ludzie czynili, i wy im czyńcie!
Albowiem na tym polega Prawo i Prorocy.

Mt 7, 12

Chodzi nade wszystko o fakt *współzależności* pojmowanej jako *system determinujący* stosunki w świecie współczesnym, w jego komponentach: gospodarczej, kulturowej, politycznej oraz religijnej, *współzależności* przyjętej jako *kategoria moralna*. Na tak rozumianą *współzależność* właściwą odpowiedzią – jako postawa moralna i społeczna, jako „cnota” – jest *solidarność*. Nie jest więc ona tylko nieokreślonym współczuciem czy powierzchownym rozrzewnieniem wobec zła dotykającego wielu osób, bliskich czy dalekich. Przeciwnie, jest to *mocna i trwała wola* angażowania się na rzecz *dobra wspólnego*, czyli dobra wszystkich i każdego, *wszyscy* bowiem jesteśmy naprawdę odpowiedzialni *za wszystkich*.

Jana Paweł II, *Encyklika Sollicitudo rei socialis*, 38

Praktykowanie *solidarności wewnątrz każdego społeczeństwa* posiada wartość wtedy, gdy jego członkowie uznają się wzajemnie za osoby. Ci, którzy posiadają większe znaczenie dysponując większymi zasobami dóbr i usług, winni poczuwać się do *odpowiedzialności* za słabszych i być gotowi do dzielenia z nimi tego, co posiadają. Słabsi ze swej strony, postępując w tym samym duchu *solidarności*, nie powinni przyjmować postawy czysto *biernej* lub *niszczącej* tkankę społeczną, ale dopominając się o swoje słuszne prawa, winni również dawać swój należyty wkład w dobro wspólne. Grupy pośrednie zaś nie powinny egoistycznie popierać własnych interesów, ale szanować interesy drugich.

Jana Paweł II, *Encyklika Sollicitudo rei socialis*, 39

Istotnie, jeżeli kwestia społeczna „stała się zjawiskiem światowym”, to dlatego, że *wymóg sprawiedliwości* może być zaspokojony jedynie na tej samej płaszczyźnie. Niezauważanie tego wymogu mogłoby sprzyjać powstaniu w ofiarach niesprawiedliwości pokusy odpowiadania przemocą, co znajduje się u podłoża wielu wojen.

Jana Paweł II, *Encyklika Sollicitudo rei socialis*, 10

Co jednostka z własnej inicjatywy i własnymi siłami może zdziałać, tego nie wolno wydzierać na rzecz społeczeństwa; podobnie niesprawiedliwością, szkodą społeczną i zakłóceniem ustroju jest zabieranie mniejszym i niższym społecznościom tych zadań, które mogą spełnić i przekazywanie ich społecznościom większym i wyższym.

Pius XI, *Encyklika Quadragesimo Anno*, 79

Wspólne dobro społeczeństwa, będąc ogółem takich warunków życia społecznego, w których ludzie mogą pełniej i łatwiej osiągnąć własną doskonałość, polega głównie na przestrzeganiu praw i obowiązków osoby ludzkiej.

Sobór Watykański II, Deklaracja o Wolności Religijnej *Dignitatis Humanae*, 6

Encykliki społeczne Kościoła

Benedykt XIV <i>Vix pervenit</i> 1745	Encyklika poświęcona lichwie i innym nieuczciwym dochodom, w której lichwa i pożyczanie pieniędzy na procent są jasno potępione.
Leon XIII <i>Rerum novarum</i> (O kwestii robotniczej) 1891	Encyklika omawiała zmiany społeczno-gospodarcze zachodzące w świecie. Papież podejmuje w niej polemikę z programami ruchów socjalistycznych oraz bierze w obronę zasadę własności prywatnej. Dokument wskazuje możliwości rozwiązywania obecnych problemów ekonomicznych i socjalnych na płaszczyźnie etycznej, według założeń solidaryzmu społecznego.
Pius XI <i>Quadragesimo anno</i> 1931	Poświęcona odnowieniu ustroju społecznego i dostosowaniu go do Prawa Ewangelicznego. Encyklika uaktualnia nauczanie społeczne Kościoła zawarte w encyklice <i>Rerum novarum</i> papieża Leona XIII. Papież wysuwa w niej postulat reform systemu kapitalistycznego, sprowadzających się do polepszenia sytuacji materialnej ludzi pracy. Postuluje atmosferę jedności i harmonii społecznej, która pozwoliłaby uniknąć konfliktów i walk klasowych.
Jan XXIII <i>Mater et Magistra</i> 1961	Encyklika jest wyrazem troski Kościoła o pokój na świecie. Wzywa przywódców państw do zaprzestania budowania napięcia między narodami. Papież omawia w niej nowe problemy społeczne, problemy uspołecznienia, współuczestniczenia pracowników we własności przedsiębiorstw.
Paweł VI <i>Populorum progressio</i> (O rozwoju ludów) 1967	Papież zarysowuje w tej encyklice program „wszechstronnego rozwoju ludów” Dokument ma charakter ponadwyznaniowy. Skierowany jest „do wszystkich ludzi dobrej woli”, a więc: do całego świata. Wyraża stanowisko Kościoła wobec trapiących znaczną część ludzkości plag: nędzy i głodu.
Jan Paweł II <i>Laborem exercens</i> (O pracy ludzkiej) 1981	Papież rozwija w niej ideę pierwszeństwa osoby ludzkiej wobec rzeczy i samej pracy, która, winna być środkiem utrzymania i pomnażania dobrobytu kraju oraz samorealizacji człowieka. Omawia również uprawnienia pracowników oraz rolę i zadania związków zawodowych.
Jan Paweł II <i>Sollicitudo rei socialis</i> 1987	Encyklika przypomina o istnieniu poważnych patologii w świecie, zwłaszcza w zakresie zagrożenia życia ludzkiego i pokoju w wyniku podziałów na wrogie bloki polityczne.
Jan Paweł II <i>Centesimus annus</i> (Setna rocznica) 1991	Papież rozwija w niej główne tezy katolickiej nauki społecznej w świetle współczesnych doświadczeń historycznych, zwłaszcza w aspekcie upadku doktryn totalitarnych. Uznaje osiągnięcia gospodarcze kapitalizmu. Zwraca uwagę na zagrożenie wartości etycznych, wynikające z absolutyzacji zasad liberalizmu.
Benedykt XVI <i>Caritas in veritate</i> 2009	Papież w tej encyklice wielokrotnie nawiązuje do nauczania zawartego w <i>Populorum progressio</i> . Dokonuje adaptacji nauki społecznej Kościoła do wyzwań globalizującego się świata, przeżywającego kryzys. Podkreśla, że integralny rozwój człowieka jest wartością nadrzędną wszelkiego postępu. Globalizację papież postrzega jako szansę, zauważając przy tym liczne jej deformacje. Apeluje o odnowę ekonomii, wskazując jej grzech polegający na autonomii od kryteriów moralnych.